

СУТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті на підставі аналізу наукової літератури з'ясовано суть соціальної позиції студентів педагогічних університетів як складника їхньої професійної позиції, в якій виявляються мотиви й мета, захоплення, переживання, світогляд, ідеали, громадянські цінності, громадянська поведінка і діяльність, що є джерелом їхньої професійної і громадської активності. Розкрито ключові характеристики та структурні компоненти соціальної позиції майбутнього вчителя, виховний потенціал навчально-виховного середовища педагогічного університету.

Ключові слова: студенти, педагогічний університет, соціальна позиція, навчально-виховне середовище, формування.

Складні соціальні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, вимагають формування активної соціальної позиції в кожній людині та вираження її різноманітних форм у відносинах із навколишнім світом. Тому сучасна система освіти, її зміст і завдання потребують особливої уваги до особистості вчителя – важливої постаті у формуванні громадянина України. Складне поєднання соціальних, економічних і політичних процесів сучасного суспільства суттєво підвищує потребу громади в соціально активній особистості. Важливе місце серед різноманітних соціальних чинників, які формують компетентну соціальну позицію особистості, посідає поступове удосконалення системи освіти, зокрема розробка навчально-виховного плану, який би забезпечив формування активної соціальної позиції студента.

Актуальність питання формування у студентів активної соціальної позиції зумовлена, насамперед, поширенням серед студентської молоді байдужим ставленням до своєї країни, орієнтацією на прагматичні цінності; нерозкритими потенційними можливостями щодо формування соціально активного громадянина у процесі навчання; відсутністю дидактичних механізмів формування соціальної компетентності як провідної складової активної соціальної позиції студента педагогічних навчальних закладів. Тож актуальність розв'язання проблеми формування активної соціальної позиції визначається тим, що певна частина студентства, у тому числі педагогічних університетів, втратила, на жаль, соціальні орієнтири, особливо патріотичні, громадянські.

Сьогодні вимагає вирішення нових завдань формування особистості майбутнього вчителя. Одне з них – соціальна позиція завтрашнього вчителя, адже саме вчитель буде виховувати покоління людей, яким належить будувати майбутнє нашої держави, творити добробут народу, піклуватися про сьогоденне та майбутнє покоління.

У світлі сучасних перетворень і демократизації соціуму, коли все більше загострюється проблема культурного й духовного відродження України, процес формування соціальної позиції майбутніх учителів слід

розглядати як одну з важливих передумов становлення української державності. Співвідношення соціальної позиції вчителя і його активності є достатньо актуальним питанням сьогодення, оскільки вчитель – це основний спадкоємець і носій моральної культури соціуму.

Розв'язання проблеми формування соціальної позиції у майбутніх учителів потребує аналізу й теоретичної розробленості.

Позицію як внутрішній компонент структури особистості досліджували багато вчених (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Е. Бернс, Л. Божович, Б. Братусь, І. Колесникова, Л. Кондрашова, Л. Крамущенко, І. Кривонос, Ю. Куницька, Л. Лесохіна, І. Луценко, А. Макаренко, В. Маралов, А. Маркова, О. Руденко, В. Ситаров, М. Ситникова, В. Сластьонін, В. Слободчиков, В. Сорока-Росинський, Л. Сочень, О. Титова, К. Ушинський, Є. Шиянов, С. Щербина, Н. Щуркова та ін.).

Водночас, як свідчить аналіз наукових праць, проблему формування соціальної позиції майбутніх педагогів досліджено недостатньо, зокрема не визначено повною мірою сутнісні характеристики соціальної позиції педагога, педагогічні умови її формування.

Розв'язання проблеми формування соціальної позиції студентів педагогічних університетів потребує осмислення суті цього феномена, розкриття його сутнісних характеристик, що дасть можливість для визначення і реалізації необхідних умов формування цього складника професіоналізму сучасного вчителя.

Метою статті є визначення суті, ключових характеристик і структурних компонентів соціальної позиції студентів педагогічних університетів.

У сучасній науковій літературі поняття “соціальна позиція” учені розглядають як:

- цілісний механізм повноцінного розвитку і становлення соціалізованої особистості;
- інтегративну властивість особистості, що характеризує спрямованість діяльності та систему поглядів, настанов, цінностей, мотивів через які виявляється ставлення індивіда до різних аспектів власної діяльності;
- сукупність соціальних, професійних та індивідуальних рис особистості, що включають у себе етичні принципи, у тому числі й принципи професійної етики та відповідність між поведінкою вчителя й очікуваннями з боку суспільства, батьків, учнів;
- особисту систему ставлень, що сформувалась протягом індивідуального життєвого досвіду;
- гуманістичну спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих цінностей, моральних норм і відносин;
- досягнення педагогом певної гармонії, яка дає йому соціальну стабільність і продуктивне включення в суспільне життя та педагогічну діяльність, психологічний комфорт.

К. Альбуханова-Славська під позицією розуміє “...вироблений особистістю за певних умов спосіб свого суспільного життя, місця в професії,

спосіб самовираження. На відміну від суб'єктивних ставлень (смислу, картини і навіть концепції життя), життєва позиція – сукупність реалізованих життєвих ставлень, цінностей, ідеалів і знайдений характер їх реалізації, який і визначає подальший перебіг життя” [1, с. 49].

На підставі вивчення наукової літератури (І. Ісаєв, О. Міщенко, В. Сластьонін, Є. Шиянов та інші) **соціальну позицію педагога** розглядаємо як складову його професійної позиції, котра є системою інтелектуальних, вольових та емоційно-оціночних ставлень до світу, навколишньої дійсності, професійно-педагогічних обов'язків, які є джерелом його професійної і громадської активності. У ній виявляються мотиви й мета педагога, захоплення, переживання, світогляд, ідеали, громадянські цінності, громадянська поведінка і діяльність. Соціальна позиція педагога відбиває вимоги, очікування, можливості суспільства щодо нього.

У процесі професійної діяльності педагог посідає функціональне місце, набуває соціального статусу, які й визначають його позиційне ставлення до учня, батьків, колег. У системі міжособистісних відносин соціальна позиція педагога виявляється в правах і обов'язках, їх співвідношенні, відповідальному ставленні до визначених прав і добросовісному здійсненні обов'язків педагогічної праці. Соціальна позиція педагога виявляється в нормативно визначеній поведінці з колегами, учнями, батьками, іншими людьми.

Розвинена соціальна позиція вчителя ґрунтується на почутті любові до дітей, інших людей і виявляється у відносинах із ними, що характеризуються такими якостями, як довіра, повага, вимогливість, почуття міри, справедливості, шляхетності, доброти, взаємоповаги, взаємовимогливості і взаємовідповідальності. Отже, прояв соціальної позиції вчителя, як правило, супроводжується гуманістичною спрямованістю, ціннісними орієнтаціями, які є важливими складовими соціальної свідомості.

Соціальна позиція включає в себе такі поняття, як моральна свідомість (моральні норми, принципи, категорії, мотиви, ціннісні орієнтації тощо), моральна діяльність (ідеальне, адекватне віддзеркалення дійсності) та моральні відносини (оперування нормативно-ціннісними категоріями).

Соціальна позиція особистості вчителя – ідеальне відображення і регулювання моральних відносин у сфері педагогічної діяльності.

На нашу думку, формування соціальної позиції вчителя, як і формування професійної компетентності, не можна зводити лише до набуття певних професійних знань і навичок. Воно означає, передусім, розвиток професійно значущих особистісних якостей, реалізацію базових цінностей педагога в його відносинах з іншими людьми. Процес професійного й соціального становлення варто визначити як входження людини в професію.

Важливим у змісті соціальної позиції є моральний аспект, який охоплює багато моральних почуттів (честі, обов'язку, відповідальності), емоцій і уявлень про моральне й аморальне, моральні потреби, мотиви, ціннісні орієнтації, спрямування тощо. У моральних почуттях учителя емоційніше, ніж на теоретичному рівні, відбувається схвалення чи осуд, формуються симпа-

тії або антипатії, зовнішній вияв яких інколи надто інтенсивний і виявляється у формі радості або гніву, морального задоволення або незадоволення.

Соціальна позиція засновується на психологічному та моральному зв'язку осіб зі спільнотою, до якої вони належать. Зазначені вище мотиви є соціальними потребами, що характеризують стійкі психічні стани особистості, які виражають її добровільне й безкорисливе прагнення творити добро, викорінюючи зло.

У таких почуттях, як патріотизм, національна належність і єдність виражається емоційне ставлення до моральних або аморальних соціальних явищ. Почуття суспільного переживання за своїм змістом є поєднанням особистого й суспільно значущого. Учитель, який виховує людське в людині, патріотизм, глибокодумну й ерудовану особистість, виражає суспільно-громадські інтереси.

Учені (Р. Зеленський, О. Попова, В. Радул та ін.) довели кореляційну залежність зростання соціальної активності студента від його соціальної відповідальності. Учені вважають, що за своєю логічною структурою соціальна відповідальність особистості студента передбачає реалізацію самовизначеності особистості та на цій основі соціально зріла особистість студента виявляє здатність до:

- усвідомлення власних дій і необхідності особистого внеску в життя суспільства і відповідальність за них;
- вільного та ініціативного вибору суспільно значущої мети;
- узгодження своїх намірів, можливостей та індивідуальних якостей з вимогами конкретної діяльності і сфери взаємодії із соціальним середовищем.

У педагогічній діяльності вчителя існують такі соціально-моральні мотивації, як зовнішня і внутрішня. До зовнішньої мотивації належать нагороди (високий бал спонукає студента до подальшого навчання, як гідна заробітна плата здатна мотивувати вчителя працювати якісніше) або покарання (викладачі або батьки сварять за погану поведінку, щоб мотивувати його до уникнення подібних дій у майбутньому). Внутрішня мотивація – це потреби, бажання досягти успіху, мрії та плани на майбутнє, а також цілі та ідеали.

Наявність чітко визначеної соціальної позиції педагога є необхідною умовою його професійного й особистісного самовизначення. Своє оточення, факти і події життя педагог оцінює крізь призму власних ціннісних уявлень і стереотипів, тому моральні утворення вчителя визначають соціальну спрямованість, мотивацію і мету його діяльності.

У процесі наукового пошуку ми дійшли висновку, що *структуру соціальної позиції студентів педагогічного університету* доцільно подати як сукупність аксіологічного, інтелектуально-когнітивного, діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів, оскільки вони відбивають розмаїття зовнішніх і внутрішніх зв'язків і відносин, ціннісних орієнтацій, способів педагогічної діяльності і спілкування, професійного самовиховання майбутнього педагога, що характеризують його соціальну зрілість і громадянську компетентність.

На думку багатьох учених (В. Біблер, Ю. Бронський, Л. Буєва, Ю. Волков, В. Ільїна, Ю. Мануйлов, А. Мудрик, Л. Новікова, В. Семенов, Н. Ходякова та ін.), для формування соціальної позиції студентів значний потенціал має навчально-виховне середовище, оскільки воно сприяє перетворенню зовнішніх ставлень у внутрішню структуру особистості; створює сприятливі умови для всебічного розвитку й саморозвитку особистості, наповнення громадськими, громадянськими й естетичними цінностями суб'єктів навчання й виховання, поширення нових культурних цінностей; стимулює групові інтереси, підсилює відносини; сприяє засвоєнню соціального досвіду й набуттю якостей, необхідних людині для життя тощо.

Висновки. Соціальна позиція педагога є складовою його професійної позиції, в якій виявляються мотиви й мета, захоплення, переживання, світогляд, ідеали, громадянські цінності, громадянська поведінка й діяльність, що є джерелом його професійної і громадської активності.

Для формування соціальної позиції майбутнього вчителя важливе значення має сприятливе навчально-виховне середовище педагогічного університету, що передбачає створення сприятливої психолого-педагогічної атмосфери під час навчальних занять і в процесі позааудиторної навчально-виховної діяльності; розвиток критичного мислення та виявлення ставлення студентів до подій і фактів у державі й світі, суспільному житті, до інших людей, до власного "Я"; закріплення соціальної позиції студентів у практичних діях і вчинках шляхом залучення їх у різні види навчально-виховної діяльності.

Список використаної літератури

1. Альбуханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Альбуханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – С. 49.
2. Бойко А.М. Найвища цінність – людина / А.М. Бойко // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 2. – С. 54–57.
3. Бочкина Н.В. Педагогические основы формирования самостоятельности школьника : автореф. дис. ... д-ра педаг. наук / Н.В. Бочкина. – СПб., 1991. – С. 43.
4. Васянович Г.П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект) : монографія / Г.П. Васянович. – 2-ге вид. – Л. : Львів. держ. фін.-екон. ін-т, 2002. – С. 72.
5. Войтыла К. Этика и нравственность / К. Войтыла // Вопросы философии. – 1991. – № 1. – С. 29–54.
6. Малахов В.А. Этика : курс лекцій : навч. посіб. / В.А. Малахов. – 4-ге вид. – К. : Либідь, 2002. – С. 284–303.
7. Нравственное воспитание: философско-этические основы / З.А. Блюмкин, Г.Н. Гумницкий, Т.В. Цырлина. – Воронеж : ВГУ, 1990. – С. 14.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2014.

Калашникова Л.Ю. Суть социальной позиции будущего учителя

В статье на основе анализа научной литературы определена сущность социальной позиции студентов педагогического университета как составляющей их профессиональной позиции, в которой проявляются мотивы и цель, увлеченность и переживания, мировоззрение, идеалы, гражданские ценности, общественное поведение и деятельность, выступающие источником их профессиональной и общественной ак-

тивности. Раскрыты ключевые характеристики и структурные компоненты социальной позиции будущего учителя, воспитывающий потенциал учебно-воспитательной среды педагогического университета.

Ключевые слова: *студенты, педагогический университет, социальная позиция, учебно-воспитательная среда, формирование.*

Kalashnikova L. The essence of the social position of the future teacher

This article deals the definition, key qualities and maintenance of students' social position of pedagogical universities; in theory grounded scientific looks in relation to this problem; found out the influence of introduction into education of pedagogical university the scientifically grounded pedagogical terms of forming the social position of the students.

Difficult social processes which take place in our society require forming of active social position for everybody and expression of its various forms in relationships with outward things. Therefore the modern system of education, its maintenance and task, require the special attention to personality of teacher – important figure in forming of citizen of Ukraine.

Social position of teacher is the constituent of his professional position, reasons and purpose, captures, experiencing, world view, ideals, civil values, civil conduct and activity which comes forward the source of his professional and public activity, appear in which.

Forming the social position of future teacher is important value educational environment of pedagogical university there are such, that foresees creation of favourable psychological and pedagogical atmospheres during lessons; development of critical thought and exposure of students' relation is the events and facts in the state and world, public life, other people, the own "Me"; fixing the social position of students in practical actions and acts by bringing in their different kinds educational activities.

Key words: *students, pedagogical university, social position, educational environment, forming.*